

[94]

ČERNÉ NOTY

Canzony jsou podle Michaela Praetoria kusy (skladby), které “s mnoha černými notami, čerstvě, radostně a hybně krácejí - stavají se...”. Množství černých not, čtvrtových, osminových a šestnáctinových může patrně proto pro instrumentální canzonu kolem 1600 platit za charakteristické, protože ostatních (hudebních) druhů dominují noty s nevyplněnou (s nevyčerněnou) hlavičkou.

[95]

(Toto platí) Ještě více kolem roku 1500. V celé mši “*Missa Pange lingua*” se nachází jen šest osminových not. Norální pohyb se odehrává v půlových notách a ve zřídka (nemnohých) čtvrtkách jsou sem tam provedeny obzvláště rychlé figury. Skoky tedy tedy přicházejí stěží do úvahy; dominuje sekundový pohyb. Dva způsoby jednotlivě použitých čtvrtek již známe, průchodný tón na lehké době:

a rozvedení přízvučné disonance v její hybné verzi:

S využitím konsonantních sousedních intervalů kvinty a sexty

a (nebo) pohybem obou hlasů je možné s velkými skupinami ještě zcela nedisonantní napsat sazbu. V následujících Josquinovských příkladech, většinou z již dříve uvedených příkladů netkví (netrčí) žádná disonance. Jednotlivé čtvrtky stojí níže než jejich okolí.

[96]

Úloha 9: Dvojhlasá sazba jednotlivými (ojedinělými) čtvrtkami jako lehký průchod a jako rozvedení přízvučné disonance, stejně jako konsonantní čtvrtky: jednotlivě (tehdy mohou nastupit nebo být opuštěny skokem a stojí níže než sousední tóny) nebo ve skupinách (uvnitř skupinek jen sekundový pohyb)

Můj pokus o řešení:

Studujme dále větší skupiny čtvrt'ových not v průchodném pohybu. Konsonance patří na těžkou a disonance na lehkou (taktovou) dobu. Následující Josquinovské příklady ukazují, že čtvrtkový pohyb lze použít na kterékoli z čtyř (potažmo šesti) půlových not [ve 4/2 nebo 6/2 taktu] (většinou vedou vzhůru):

[97]

The image shows three systems of musical notation. The first system consists of two staves: a vocal line in the treble clef and a piano accompaniment in the bass clef. The second system also has two staves, with a vocal line in the treble clef and a piano accompaniment in the bass clef. A small asterisk (*) is placed above the first quarter note of the vocal line in the second system. The third system consists of two staves: a vocal line in the treble clef and a piano accompaniment in the bass clef. The music is written in a common time signature and features a sequence of quarter notes in the vocal line, with the piano accompaniment providing harmonic support.

*) Čtvrtkový pohyb použitý na přízvukné době může nastoupit skokem.

Nacházíme bezpočet příkladů právě ukázaného způsobu se čtyřmi čtvrtkami. Podstatně řidší jsou delší zřetězení čtvrt'ových not.

(Alt a bas ze čtyřhlasé sazby):

The image shows three systems of musical notation for a four-part setting. The first system is titled "Alt und Baß einer 4 stimmigen Stelle" and "»Missa Da Pacem«". It consists of two staves: an alto line in the treble clef and a bass line in the bass clef. The second system is also titled "»Missa Da Pacem«" and consists of two staves: an alto line in the treble clef and a bass line in the bass clef. The third system consists of two staves: an alto line in the treble clef and a bass line in the bass clef. The music is written in a common time signature and features a sequence of quarter notes in the vocal lines, with the piano accompaniment providing harmonic support. The key signature has one flat (B-flat).

[98]

Při použití průchodných čtvrtek je třeba si uvědomit, že ve stupnici se na jednom místě konsonance [K] s disonancí [D] nestřídá pravidelně:

Ne u každého stupnicového postupu je tedy možný průchodný pohyb nad ležícím tónem. Následující příklady jsou nemožné:

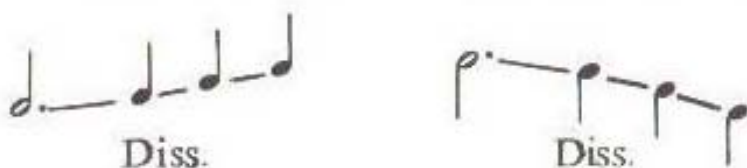
V takových případech musí druhý hlas nápomocně zasáhnout, přibližně takto:

Často stojí začátek čtvrtkového pohybu na nejlehčí (nejméně přízvučné) době jako průchod po prodloužené půlové notě. Josquin začíná vždy sekundovým krokem k první čtvrt'ové notě, která se stává první průchodnou disonancí. Josquin tedy nepoužívá to, co by se samo o sobě [“an sich”] považovalo za sazebně-technicky korektní, jako například:

Naproti tomu čtvrtkové skupinky nastupující na přízvučnou dobu nechává zcela běžně nastupovat skokem, jak ukazují některé příklady na straně 96. Zapamatujme si také jako stylové nejjemnější možný nástup v této formě:

[99]

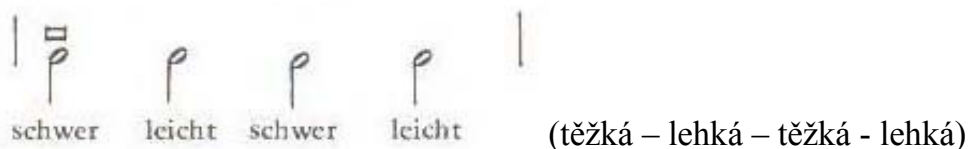
Zde dvojhlasé Josquinovy příklady:

Úloha 10: Příležitostně (nikoli stále) použít čtvrtkové skupinky v průchodném pohybu ve dvojhlasé sazbě. Pohyb má – tak, jak odpovídá praxi – řidčeji začínat čtvrtkou na přízvučné době (zde možný nástup skokem), častěji na lehké době po prodloužené půlce (nástup jen sekundovým pohybem). Zde můj pokus:

Vzpomeňme si nyní na tři druhy průchodné disonance. Druhá, čtvrtá (a šestá) doba (půlová nota) v taktu mohou být lehké (typ 3)

Mohou ale být “velmi lehké” když jim předchází delší notová hodnota (typ 2 používá svůj průchod na této “velmi lehké” půlce).

[100]

Na tyto “velmi lehké” půlové noty staví nyní Josquin nyní také disonantní průchodné čtvrtky, ačkoli jen v klesajícím pohybu (které tolik nevyčnívají jako vzestupné). Typické jsou při tom vznikající skupinky dvou čtvrtek:

Kupodivu v tomto okamžiku může disonantní interval nastoupit pohybem v obou hlasech (dosud známe jako průchodnou nebo přízvučnou disonanci pouze technikou [způsob], kdy disonance nastoupí [vznikne] jen pohybem jednoho hlasu). Pozoruhodné je to proto, že vzhledem k pohybu druhého hlasu, je disonantní doba “velmi lehká” z pozice pouze jednoho hlasu. Z toho lze usuzovat, že Josquin uvažoval ještě promyšleněji: na vzniku disonance se podílí [jen] jeden “velmi lehký” hlas.

[101]

Proto nebyl prožitý (vyslechnutý, slyšený) stupeň disonance pro posluchače Josquinovy doby tak silný, jako pro [nás] posluchače zvyklé poslouchat především zvukově vertikálně [harmonicky]. Zde několik Josquinovských příkladů:

The image displays six systems of musical notation in mensural style, each consisting of two staves. The notation includes various note values, rests, and bar lines. Arrows point to specific notes: upward arrows point to notes in the lower staff, and downward arrows point to notes in the upper staff. The systems illustrate various dissonances in Josquin's music.

Skupinky pouhých dvou čtvrtek se nacházejí na lehkých dobách velmi často. Naproti tomu nikdy nenastupují pouhé dvě čtvrtky na přízvučné době.

[102]

Nestylové by tedy bylo toto:

Naproti tomu zcela běžné:

(Zde se nejedná o skupinky “pouhých dvou čtvrtek”).

STŘÍDAVÉ NOTY

Střídavé noty nastávají [vznikají] jen ve čtvrtkách, nikoli v půlkách. Svrchní střídavé noty jsou u Josquina velmi zřídka (zrovnoprávněny budou teprve mnohem později). Ze spodní střídavé noty se ale velmi rychle stává zvyk. “Pouhé dvě čtvrtky”, jak jsme o tom již hovořili, nevstupují na místo přízvučné půlové noty [doby]. Střídavá je ale druhá z obou čtvrtek. Z toho vyplývá, že prosté střídavé noty mají místo jen v prostoru nepřízvučné půlové noty [doby].

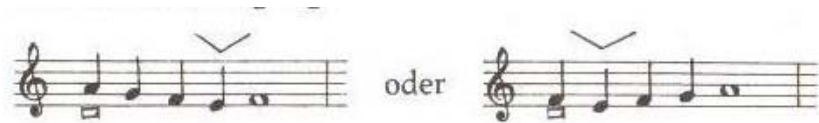
Ne: také ne : nýbrž: nebo:

Některé Josquinovy dvojhlasé příklady:

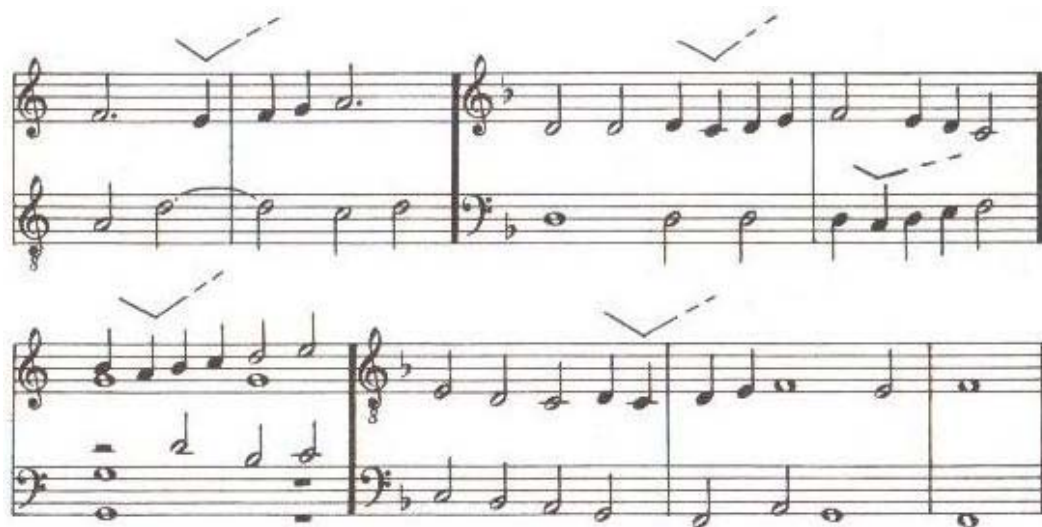

Střídavé noty většinou otvírají nebo zakončují větší [delší] čtvrtkový pohyb.

(Tyto skupinky, protože to nejsou “pouhé dvě čtvrtky” mohou přijmout kteroukoli pozici v taktu).

Střídavá nota jako začátek čtvrtkového pohybu směrem vzhůru.

Střídavá nota jako závěr čtvrtkového pohybu směrem dolů.

[104]

Jestliže na “velmi lehké” půlce může stat průchodná disonance (viz str. 100), platí totéž pro střídavé noty. Lze potkat – byť ne příliš často – místa jako toto z Gloria z Missa De beata Virgine:

Two systems of musical notation. The first system shows a vocal line with a melodic line and a piano accompaniment. The second system continues the melodic line with a downward arrow above a note, and the piano accompaniment with a downward arrow above a note, illustrating the concept of a passing dissonance.

Také svrchní střídavou notu je třeba doložit příklady:

»Missa De beata Virgine«, Gloria

»Domine, ne in furore«

Two systems of musical notation. The first system shows a vocal line with an upward arrow above a note. The second system shows a vocal line with an upward arrow above a note and a piano accompaniment with a downward arrow above a note.

»O bone et dulcissime Jesu«

Two systems of musical notation. The first system shows a vocal line with a downward arrow above a note. The second system shows a piano accompaniment with a downward arrow above a note.

»Ave Christe, immolate«

Two systems of musical notation. The first system shows a vocal line with a downward arrow above a note. The second system shows a piano accompaniment with a downward arrow above a note.

[105]

Úloha 11: Ve dvouhlasé sazbě uplatnit: disonantní průchodné čtvrtky na “velmi lehké půlové note [době] (a). Přitom také jednou disonanci [nastupující pohybem] v obou hlasech současně (b). Prosté střídavé noty (c). Střídavou notu ve čtvrtkovém pohybu jako začátek (d) a jako zakončení (e).

Můj pokus o řešení:

The image shows five examples of dissonant passing quarter notes in two-part setting, labeled (a) through (e). Each example consists of a treble and bass staff. (a) shows a dissonant passing quarter note in the treble staff over a half note in the bass staff. (b) shows a dissonant passing quarter note in the treble staff and a dissonant passing quarter note in the bass staff. (c) shows a simple alternating note pattern. (d) shows a dissonant passing quarter note in the treble staff as a starting point. (e) shows a dissonant passing quarter note in the treble staff as an ending point.

Čtvrtkové skupinky nejsou omezeny (odhlédnuto od skupinek střídavých not) jen na pohyb v jednom směru. Na přízvučné i nepřízvučné čtvrt'ové note v konsonantní situaci je možné změnit směr pohybu, jak ukazují tato dvojhlasá místa z Josquinových skladeb. Změna směru je [v příkladech] označena (b.) u přízvučných a (u.) u nepřízvučných čtvrtek. (Příklady jsou si podobné: svrchní změny jsou vždy přízvučné)

The image shows three examples of alternating notes in Josquin's works, with direction changes indicated by (b.) and (u.). The first example shows a treble staff with a dissonant passing quarter note (b.) and a bass staff with a dissonant passing quarter note (b.). The second example shows a treble staff with a dissonant passing quarter note (u.b.) and a bass staff with a dissonant passing quarter note (u.b.). The third example shows a treble staff with a dissonant passing quarter note (u.) and a bass staff with a dissonant passing quarter note (b.).

Wechsel-
note

(střídavá nota)

[106]

SKOKY VE ČTVRŤOVÝCH NOTÁCH

Jednotlivé čtvrtky lze přirozeně najít po tečkovaných půlkách na lehké době. Z nich, pokud

konsonují, mohou odskočit. Příklady většinou ukazují [tento] směr pohybu (ke změně pohybu před a po skocích viz ještě jednou str. 69).

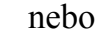

facto- rem coe - - li et Ky - ri - e e - - lei -

mi - se - re - re no - bis

Skoky uvnitř čtvrtkových skupinek jsou mimořádně vzácné. Lze najít jen sestupnou tercii po vzestupně dosažené přízvučné čtvrtce, tedy buď nebo Následně krok nebo skok vzhůru (nacházejí se jen řídké dvojhlasé příklady).

[107]

The image shows three systems of musical notation. Each system consists of two staves. The first system has a treble clef on the top staff and a bass clef on the bottom staff. The second system has a treble clef on the top staff and a bass clef on the bottom staff. The third system has a treble clef on the top staff and a bass clef on the bottom staff. The notation includes various note values, rests, and accidentals, with some notes beamed together and some having slurs or ties.

Pozoruhodný případ je u Josquina mimořádně často používaná nepřizvučná disonantní čtvrtka, nastupující sekundovým krokem shora s následným odskokem vzhůru či dolů. Zde disonance zůstane skutečně viset nerozvedena ve vzduchu. Pozdější harmonie budou hovořit o “odskočené vedlejší notě”.

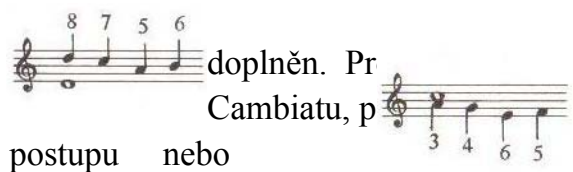
»Missa Pange lingua«

The image shows two systems of musical notation. Each system consists of two staves. The first system has a treble clef on the top staff and a bass clef on the bottom staff. The second system has a treble clef on the top staff and a bass clef on the bottom staff. The notation includes various note values, rests, and accidentals, with some notes beamed together and some having slurs or ties. There are also some arrows pointing to specific notes in the score.

V jednom speciálním případě se “odskočená vedlejší nota” legitimizuje jako přerušný průchod: po sestupném terciovém skoku je přeskočený tón hned nebo později

[108]

doplněn. Pr
Cambiata, p
postupu nebo

kok musí přijít do konsonance, je možné tuto tzv.
dně oblíbenou, realizovat jen při intervalovém

(Cambiare = měnit, změnit; 3. a 4. tón se vymění)

Zde pozdržené vyplnění:

oder sogar erst (nebo dokonce takto).

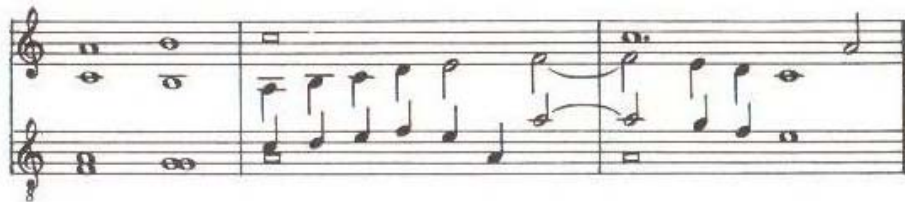
Tři příklady z Josquinovy Missa Pange lingua a jeden z Missa Da Pacem:

Všechny ostatní skoky ve skupinkách čtvrtek jsou nesmírně vzácné a opodstatněny pouze na základě podložení textu. Přízvučná čtvrtka nikdy nestoupá skokově vzhůru.

[109]

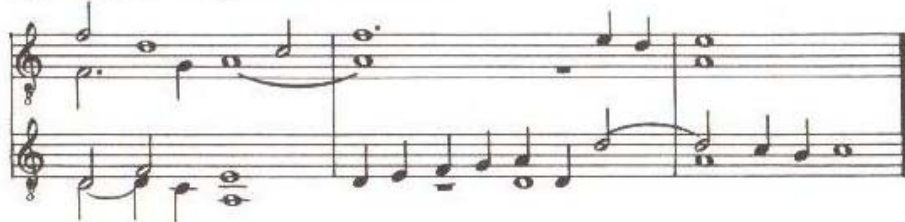
»Missa De beata Virgine«
Text: »miserere nobis«

»Missa Da Pacem« Text: »peccata mundi«
Eine in der Dissonanzbehandlung erstaunliche Stelle.

»Domine, Dominus noster«
Text: »et pecora campi« = und die Tiere im Feld

»Domine, ne in furore«.
Text: »a facie irae tuae« = vor dem Gericht deines Zornes.

Úloha 12: Cvičení skoků ve čtvrtkách.

a) Jednotlivé čtvrtky konsonantně

b1) Skoky ových skupinkách

a b2)) Shora sekundovým krokem nastupující "odskočené vedlejší noty".

d) Cambiata. e) Změna směru ve větší čtvrtkové skupince. (Posledně pojednané skoky na základě podložení textu nebudeme v našich uplatňovat, abychom předešli bezmyšlenkovitému uplatňování extrémních kompozičních prostředků v Josquinově stylu.)

[110]

Můj pokus o řešení:

The image shows a musical score for a vocal line, likely a soprano or alto part, in a 4/4 time signature. The score is divided into four systems, each with a vocal line and a piano accompaniment line. The lyrics are: "O - san - na, O - san - na in - ex - cel - sis, O - san - na in - ex - cel - sis." The score includes several annotations in circles: 'a' and 'e' are above the vocal line in the first system; 'a' is below the piano line in the first system; 'c' is below the piano line in the second system; 'd' is above the vocal line in the second system; 'b1' is above the piano line in the third system; and 'b2' is above the piano line in the fourth system. The piano accompaniment consists of a simple harmonic accompaniment with a bass line and a treble line.

Na délce mého příkladu lze poznat snahu neumístit příliš mnoho čtvrtek do [malého] prostoru. Přesné dložení textu, v originále často mezerovité, bývá v Josquinovských vydáních návrhem vydavatele. Nicméně je jasné, že ojedinělá čtvrt'ová nota je zřídkakdy nositelem slabiky. Přece však Friedrich Blume podkládá text v jednom místě „Missa Pange lingua“ takto:

The image shows a short musical snippet in a 4/4 time signature. The lyrics are: "- son, Ky - ri - e e -". The melody is written on a single staff in a treble clef. The notes are: a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, and a quarter note F4. The lyrics are placed below the notes.

Takto smíme ale jednat jen výjimečně.